

חידושי הרד"ל
 שלושה חדשים
 בראשונה. הרמב"ן
 נחזיון דבנא בתרא
 (כח, א) היה לפני
 הגירסא ככאן עוד מאן
 דאמר, חדש בראשונה
 וחדש באחרונה, ועיין
 רבינו בחיי (כאן, א)
 וכדפליגו רבי ישמעאל
 ורבי עקיבא במתיבתא
 דבנא בתרא שם גבי
 חזקה, עיין שם: אין
 זו גדה אלא דוה.
 פירוש אין זו גדה כדרך
 הטבע דרך נשים, אלא
 הרי זו דוה וחולי הוא
 בה, לשון מדוה, ונדברי
 הדי משה בזה שגגה
 במחלת כבוד חורטו:
 והתורה קראה
 אותה דוה והדוה
 כו'. כן נרדף לומר,
 ועיין שם איכה רבה
 (נ"א) ופרשה ה סימן י"ז:

חידושי הרש"ש
 שלושה חדשים
 בראשונה כו'. עיין
 מהטעם כהנה, ופירושו
 תמוה למדרש ימים
 שנים, היינו שני חדשים
 אבן מלחתי בספרי
 פרשת תלף הביאו גם
 כן הלקוט שם דבר
 אחר ירח אחד, ימים
 שנים, הרי שלשה, אך
 בגמרא (ובמות מת, ב)
 נענין אחר למאן דאמר
 שלשה חדשים, ירח
 שלשים ימים שלשים, עיין
 ואחר כך שלשים, עיין
 סו, דהיכא אשכחן
 שנקרא חדש יום, ועל
 כרחין לא פריך הגמרא
 כחזונו נז, ב ואימא
 חדש כדכתיב (במדבר
 י"א, ט) עד חדש ימים,
 היינו דנפרש ימים
 חדש אחד, תדע דלפי
 האמת דימים פירושו
 שנה, היינו שנה אחת,
 דלכא נקראו שנה או
 חדש ימים, מפני שהמה
 מקובלים מימים רבים.
 אגדן להבין מה שכתב
 רש"י בראש השנה (ט),
 א ד"ה אלף אף על גב
 דרש"א דקרא בשבת
 קאי דכתיב ששת ימים
 תעבדו, לכאורה תמוה
 דמדוע לא טבל לפרש
 ימים היינו שנים, ואולי
 כוונתו דביום השביעי
 ליכא לפרש דרזוטו
 לומר ובשנה השביעי
 דיום בלשון יחיד לא
 מליטו שיהא משמש
 לשנה רק ימים בלשון
 רבים וכנ"ל, וכן שם
 בד"ה רבי ישמעאל כו'
 ולא דבר הכתוב אלא
 לענין שבת כדכתיב ביה
 וביום השביעי תשבות:
 תני ר' חייא ברי אבין
 זו גדה אלא דוה
 כו'. ראה לומר תורת
 זכה עליה להלכיכה
 שבעה נקיים, ובימי
 ספירתה היא כגדה משום
 (ודברי הדי משה ככאן תמוהים), וזהו גם כן כוונת ר' ישמעאל ומשמרת
 שבעה ימי נדה, היינו שבעה ימי הספירה שהן לה כימי נדה:

וכי ימים רבים היו. משום דפשטיה דקרא כמה שעבר מיירי
 וכדכתבי לעיל. דהיינו מה שחטאו בימי ירבעם ואזכיה ולהכי פריך
 דאשכחן שישראל חטאו ימים רבים עפי מהנך כגון בימי השופטים לא
 היה ראוי לקרותם ימים רבים: ימים
 של צער. כדכתיב והעטים ההם
 אין שלום ליואל ולבא וגו': של צער.
 והמלטערים מרגישים הרבה בהמשך
 הזמן, וזה שאנו מבקשים (תהלים ל,
 טו), שמחנו כימות ענינתו שנות ראינו
 רעה: שלשה חדשים בראשונה
 כו'. ובתנחומא סדר זו (סימן ו) איתא
 חדש מן הראשונה וכל אותה השנייה
 וחדש מן השלישית, וכדפליגו רבי
 ישמעאל ורבי עקיבא במתיבתא דבנא
 בתרא (כח, א) גבי חזקה עיין שם.
 רד"ל וכן הוא באסתר רבה (ב, ב).
 וכיון שלא עברו אפילו החלי לגירסת
 התנחומא ואסתר רבתי, ולפי גירסתנו
 לא עבר על כל פנים יותר מהחלי אך
 קורא אותה ימים רבים, אלא על ידי
 שהיו של לער דבשני אליהו לא היה
 תבואה כלל כדאיתא בפרק המקבל
 (בבא מיעט קו, א) להכי קורא אותה
 ימים רבים: וכי ימים רבים היו.
 קשה הא באמת ימים רבים היו
 לישראל. ויש לומר שהוקשה להם כיון
 שכבר נגזרה גזירה ועבדו וענו
 אותם ארבע מאות שנה, ולא עבדו כי
 אס רד"ו שנה, ובתוך אותו הזמן אמר
 ויהי בימים רבים ההם, וכי רבים הם,
 ולכן קאמרו על ידי שהיו ימים של
 לער גם כלילה לא שכז לבס מעוני
 ומרוב עבודה והיו מעמידים אותם
 בקרות הגבר למלאכתן כנודע, לכן
 קראם ימים רבים שהקדוש ברוך הוא
 חשב להם לילות ימים (גבול בנימין):
 שמונים ומאת יום וכי רבים
 היו. שאם לענין הסעודה היה רבים,
 לענין להראות כבוד עשרו הגדול
 מופטים הם, עד שנלטרכו במדרש
 אסתר (ב, א) ילקוט תתראו לומר
 שששה תסבירות [פירוש אולרות] היה

מראה להם בכל יום, או שמיני יליאות הראה להם,
 גדולה נחשב להם לימים רבים גם לגבי הראות עשרו: ימים שנים רבים שלשה. ומסיים בתורת כהנים יכול שנים ושלשה והרי חמשה, וכי
 נאמר ימים רבים, והלא לא נאמר אלא ימים רבים הא כילד ימים האלו יהיו מרובים על השנים וכמה הן הוי אומר שלשה. ועיין שם (ירושלמי
 יומא פ"ב ה"ז) בקרבן העדה: מבאן ואילך. משעברו שלשה ימי הזיבה הרלופים ויכנסו שבעה נקיים אף על פי שהיא טמאה לבעלה אין
 דינה כגדה כאשר היתה בשלשה ימי הזיבה שמתמאה משכז ומושבז וכלים כטומאת הגדה כדכתיב (ויקרא יב, ב) כימי נדתה תהיה, אלא דוה
 שמה ואינה מטמאה כגדה, וכדי שלא יקשה אם כן למאי הילכתא מקיש לה לגדה כדכתיב שם והדוה בנדתה, מייתי דר' שמלאי דקאמר והתורה
 קוראה אותה נדה כו'. והרד"ל גרים והתורה קורא אותה דוה ועיין שלהי איכה רבה: ומשמרת ז' ימי נדה. שבעה נקיים שהיא טמאה לבעלה
 כשבעת ימי הגדה, וזהו לער גדול שאין ימי הזוב עולים לה כלל למנין השבעה כמו שבעת ימי הגדה שימי שפע הגדות מלטרפים למנין השבעה:

(דברי הימים שם שם) "וַיְמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל",
 וְכִי יָמִים רַבִּים הָיוּ, אֲלֵא עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ
 יָמִים שֶׁל צֶעַר הָיָה קוֹרָא אוֹתָן "רַבִּים",
 דְּכוּוֹתָהּ (מלכים א יח, א) "וַיְהִי יָמִים רַבִּים
 וְדָבַר ה' הָיָה אֶל אֱלֹהֵיו בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
 לְאִמְרֵי", רַבִּי בְּרַכְיָה וְרַבִּי חֵלְבוּ בְּשֵׁם
 רַבִּי יוֹחָנָן: 'שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים בְּרִאשׁוֹנָה
 וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים בְּאַחֲרוֹנָה וּשְׁנַיִם עָשָׂר
 בְּאֶמְצַע, הָרִי שְׁמוֹנָה עָשָׂר חֳדָשִׁים,
 וְכִי יָמִים רַבִּים הָיוּ, אֲלֵא יָמִים שֶׁל
 צֶעַר, לְפִיכָךְ הוּא קוֹרָא אוֹתָן "רַבִּים",
 וְדְכוּוֹתָהּ (שמות ב, כג) "וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים
 הָהֵם", וְכִי "רַבִּים" הָיוּ, אֲלֵא עַל יְדֵי
 שֶׁהָיוּ יָמִים שֶׁל צֶעַר, וְדְכוּוֹתָהּ (אסתר א, ד)
 "שְׁמוֹנִים וּמָאתַיִם יוֹם", וְכִי "רַבִּים" הָיוּ,
 אֲלֵא עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ וְכוּ', וְהָדִין פְּסוּקָא, [טו,
 כה] "וַיֵּאשֶׁה בִּי יָזוּב וְזוּב דְמָה יָמִים רַבִּים".
 תָּנִי רַבִּי חֵיָיָא: "יָמִים" שְׁנַיִם, "רַבִּים"
 שְׁלֹשָׁה, מִבְּאֵן וְאֵילָךְ אֵין זוּ נְדָה אֲלֵא
 דְוָה. "וַיְהַדָּה בְּנִדְתָהּ" אֵין בְּתִיב בְּאֵן
 אֲלֵא [טו, לג] "וַיְהַדָּה בְּנִדְתָהּ", אָמַר רַבִּי
 שְׁמֵלָאֵי: צֶעַר גְּדוֹל נִתַּן הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 לְאִשָּׁה זוּ, שְׁמֵאֲחֵר שְׁמִשְׁמֶרֶת יָמֵי זִיבָה
 יוֹשֶׁבֶת וּמִשְׁמֶרֶת *ז' יָמֵי נְדָה, וְהַתּוֹרָה
 קוֹרָא אוֹתָהּ נְדָה, "וַיְהַדָּה בְּזִיבָתָהּ" אֵין
 בְּתִיב בְּאֵן אֲלֵא "וַיְהַדָּה בְּנִדְתָהּ", רַבִּי

יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אֹמֵר: וְמָה אִם הָאִשָּׁה
 הַזֹּאת עַל יְדֵי שֶׁפִּירְשָׁה שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים הַתּוֹרָה קוֹרָא אוֹתָהּ נְדָה,

מתנות כהונה

בשנה השלישית. של רעב: שלשה חדשים. קדריש ימים
 שנים, רבים שלשה, ושלשה ימים לא סבירא ליה למקרי מקלת
 השנה, ושלשה שבעות נמי לא, דלא בא לסתום אלא לפרש, ומשהיה

אשר הנחלים

ימים של צער. כי הצער מגדיל העת מאוד, ולכן בויבה שהיא חולי
 מאוסה מאוד עד שכל רגע נחשב בעיניה לרב, כתיב ימים רבים:
 משמרת ימי זיבה. הם האחד עשר שבין נדה לנדה: ע"י שפירשה
 כו' אנו כו'. היא התבוננת הגדולה הנמצא בלב יקירי רוח והמבינים,
 כי עיקר הדיבור הוא רק בה' ובבית מקדשו, ובלתו כנדודים ממקומינו

וכי ימים רבים. שמאחר שלא פירש כמה הם, בהכרח ילמוד מאלו,
 מימים שאלל אליהו, או שאלל אחשוורוש, וילמוד סתום מן המפורש,
 ועל כלם יקשה למה קורא אותם רבים, שלא היו רבים כל כך באמת,
 ובשביל דרשה זו הוצא כל הענין לכאן, ועיין דרשה זו בשמות רבה
 (א, לד), ועיין מדרש אסתר פסוק
 בהראותו (ב, א): שלשה חדשים
 בראשונה. ובמדרש אסתר (ב,
 ב) הגירסא חודש בראשונה, וחודש
 באחרונה, ושנים עשר חודש באמצע:
 ויהי בימים הרבים. וימת מלך
 מלרים שנאמר על זמן מיתתו עד
 שהועד מלך אחר, לפי פשוטו, ולפי
 הדרש על ימי לרעתו, שהיו ימי מספר:
 אמר רבי שמלאי. בסוף הפרשה
 (ויקרא טו, לג) והדוה בנדתה, שאחר
 אחד עשר יום של ימי זיבה, מתחיל
 שבעה של נדה, שלכך קורא אותו
 התורה בנדתה ולא בזיבתה, הרי
 שמדבר בדוה שהיא הזבה כנ"ל, וגם
 בנדה שהיא אחר הזיבה, שהתורה
 שוקלת לערה, שגרמה חוה שתחלל
 עס כל דורותיה: שנים ושלשה
 ימים. היא הזבה, שרואה דם שנים
 ושלשה ימים, נקראת בשם מיוחד נדה
 על שם שגדה ומתרחקת מבעלה,
 ומכל בני אדם טהורים, כמו שכתוב
 (שם) והדוה בנדתה, כפשוטו שקורא
 לדוה וזבה נדה, וכן לנדה בימי נדה,
 וקראה אותה התורה בשם נדה, על
 ששוקלת התורה בלער האשה כנ"ל,
 לנו כנסת ישראל שפירשנו וכו', על
 אחת כמה וכמה שהקב"ה מרחם
 עלינו, וקורא אותנו נדה, כמו שכתוב
 (יחזקאל לו, יז) כטומאת הגדה היתה
 דרכם לפני, וכמו שכתוב (איכה א, יז)
 היתה ירושלים לנדה ביניהם, וכשם
 שגדה חוזרת לטהרתה, כך לנו יחזרנו
 הקב"ה ויטהרנו במהרה בימינו:

הוא על ידי שפירשה שנים שלשה ימים התורה קורא אותה נדה,

מראה להם בכל יום, או שמיני יליאות הראה להם,
 גדולה נחשב להם לימים רבים גם לגבי הראות עשרו: ימים שנים רבים שלשה. ומסיים בתורת כהנים יכול שנים ושלשה והרי חמשה, וכי
 נאמר ימים רבים, והלא לא נאמר אלא ימים רבים הא כילד ימים האלו יהיו מרובים על השנים וכמה הן הוי אומר שלשה. ועיין שם (ירושלמי
 יומא פ"ב ה"ז) בקרבן העדה: מבאן ואילך. משעברו שלשה ימי הזיבה הרלופים ויכנסו שבעה נקיים אף על פי שהיא טמאה לבעלה אין
 דינה כגדה כאשר היתה בשלשה ימי הזיבה שמתמאה משכז ומושבז וכלים כטומאת הגדה כדכתיב (ויקרא יב, ב) כימי נדתה תהיה, אלא דוה
 שמה ואינה מטמאה כגדה, וכדי שלא יקשה אם כן למאי הילכתא מקיש לה לגדה כדכתיב שם והדוה בנדתה, מייתי דר' שמלאי דקאמר והתורה
 קוראה אותה נדה כו'. והרד"ל גרים והתורה קורא אותה דוה ועיין שלהי איכה רבה: ומשמרת ז' ימי נדה. שבעה נקיים שהיא טמאה לבעלה
 כשבעת ימי הגדה, וזהו לער גדול שאין ימי הזוב עולים לה כלל למנין השבעה כמו שבעת ימי הגדה שימי שפע הגדות מלטרפים למנין השבעה:

מסורת המדרש
 י. תנחומא סדר
 מלורע. ילקוט סדר
 זה וילקוט נ"ך רמז
 ר"י. אסתר רבה פ"ב:

אם למקרא

ויהי ימים רבים ודבר
 זה היה אל אליהו
 בשנה השלישית
 לאמר לך הראה אל
 אהאב ואתנה פסוק
 על פני הארץ:
 (מלכים א יח:א)
 ויהי בימים הרבים ההם
 וימת מלך מצרים
 ויאמרו בני ישראל מן
 העבדה ויזקקו ויעל
 שועתם אל האלהים
 מן העבדה:
 (שמות כ:בג)

בהראותו את עשר
 כבוד מלכותו ואת
 יקר תפארת גדולתו
 ימים רבים שמונים
 וקמאת יום:
 (אסתר א:ד)

ידי משה

[זה] מבאן ואילך
 אינו אלא דוה.
 ואינה מטמא אדם
 וכלים:

אמרי יושר

לפי שהם ימי צער.
 כי המרגיש בזמן, רגיש
 בתנועה: והדוה.
 דרשוהו מלשון חולי
 ומדוה:

שינוי נוסחאות

ודכוותה "שמונים
 ומאת יום". בכמעט
 כל הכי"ו כתוב
 <ודכוותה "ימים
 רבים שמונים ומאת
 יום">, ובאמת בלי
 זה אין דברי המדרש
 מובנים, אבל אין
 הגרסה כן בשום
 דפוס וגם לא העירו
 בזה המפרשים:

באור מהר"פ

וכי ימים רבים היו
 וכו'. זה לשון התנחומא
 (מלורע סימן ו) וכי
 ימים רבים היו, והא
 כתיב (שופטים ב, ז)
 ויעבדו העם את ה'
 כל ימי יהושע וכל ימי
 הזקנים אשר האריכו
 ימים אחרי יהושע
 עד כאן. ותימא דהא
 מבתר ימי הזקנים עד
 אסא, ימים רבים משם
 היו: ימים של צער.
 דכתיב (דברי הימים ב'
 טו, ה) ובעתים ההם
 אין שלום ליואל ולבא
 כי מהמות רבות על

כל יושבי הארצות: של צער. פירוש כי המלטער מרגיש מאד בהמשך הזמן, ויום לשנה תחשב אלול: ודכוותה
 ויהי בימים הרבים ההם וגו'. זה לשון הרמב"ן לא יאמר בימים ההם, או ביום ההוא רק על הזמן העומד
 אשר יזכור בו המאורע אבל לאחר העת יאמר ויהי אחרי כן, והראוי ככאן שיאמר (שמות ב, כג) ויהי אחרי ימים
 רבים וימת מלך מלרים, על כן אמרו רבותינו (שמות רבה א, לד) כי לפי שהיו ימים של לער קורא אותם רבים,
 לג סוף הסדר) והדוה בנדתה והזב את זובו לזכר ולנקבה ולאישה אשר ישכז עס טמאה:

ירמוזו לזמן ההוא עכ"ל הרמב"ן: והדוה וגו'. (ויקרא טו, לג סוף הסדר) והדוה בנדתה והזב את זובו לזכר ולנקבה ולאישה אשר ישכז עס טמאה:

חירושי הר"ל
 [10] דפנא של אנטוביא. עיין מהתם כהנה שהיא רבלה. והוא שישב סם נבוכדנצר כשהחריב נבחרתאין את בית המקדש: לא כך עשה זקנך לשבע בן בכרי. כן לר"ך לומר והוא דוד. ועיין בראשית רבה לז, טז: שלשלוהו. פירוש מפל גבי החומה שגלוהו. כמו שכתוב בירמיה (כב, יט) סחוב והשלך להלאה משערי ירושלים: בחחיים בחחיים כתיב. כן לר"ך לומר. פירוש בגי' יוד"ן, לכן דרש בחיים, ועיין מנחת שי סו: מת שלשלוהו. בסדר טולס רבה פרק כ"ה, רמי אהדי קולא דמלכסי הימני (ב' כד, ו) דכתיב וישכב יהויקים טס אטותיו, אקרא דדברי המערי (ו' ו) דכתיב ויאסרוהו (נבוכדנצר) בנתשחים להלך צבלה, ומשי מלמד כיון דאסרו מיד מה נבאסרו, והאילו וגררו לקיים מה שאלמס סחוב והשלך, ויהיאו ערוך ערך (קל"ז) חח ב', ופרש"י צמלכסי, ודברי הימים טס, ורבי אברהם בן צורא ריש דיאלל וז', אל' והוא כעין דברי רבי יהושע בן לוי דהכא:

על ידי שפירשה מבעלה קורא אותה נדה. שהיא לשון נדוי וריחוק שחרגוס נדה רחיקה: ומה אם האשה בו. משום דקשה ליה לרבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי גם כן מה שקשה ליה לר' שמלאי היכי מקיש לה לנדה. ומתוך לה רבי אלעזר דלא מקיש רק ימי הווב ממש לא כל האחד עשר ימים. ולמאי דקשה לן אס כן מאי קא משמע לן הא כבר כתב לה, להכי קאמר דקרא אשמועינן לשום לב לפרישתיו מבית המקדש כל כך שנים כי רע הדבר ובעי למצעי רחמי, מכיון דדוה בשלשה ימי הווב מיקריא נדה מפני שפירשה שלשה ימים אלו שפירשו מבית חיינו כו': (ו) יבניה בן יהויקים, וכדמפרש לקמן: להחריב את ירושלים. אף על פי שלא החריבה בפעם ההוא ולא בקש רק נפש יהויקים, היינו על ידי שהסנהדרין שחרו פניו והודו לבקשתו נחפיים אז, אבל לעיל בבראשית רבה (פרשה לז סוף סימן בבראשית רבה) ופרש"י (טו) גרסינן שעלה לכבוש את יהויקים: דפנני של אנטוביא. משפס הרצלה (במדבר לז, יא) תרגס וינתן דפני אנטובי. והמוסף הערוך (ערך דפני) כתב שם מגרש עיר אנטוביא, וגם מקומות אחרים נקראים על שם אילנות דפני הנטועות שם: הגיע זמנו בו. דרך שאלה וקובלנא ברוח נשברה אמרו לו אס דעמו להחריב את בית המקדש, ולפי שכבר ידעו מהנבזאים שהיה עתיד ליחרב ולכן אמרו לנבוכדנצר האס הגיע זמנו כלומר אס ה' שם בלבו להחריבה: דוחין נפש מפני נפש. שאחס מוסרין נפשי להגלל נפשים: לא תסגיר עבד. שאף על פי שלא יהרגני נבוכדנצר רק שיחבשני בצבל מכל מקום אין לכס למסרני משום לא הסגיר, דלא גרע אני מעבד של נכרי שברה שאין מוסרים אותו להיות עוד עבד, וכן אני שמרתי בצלך צבל אין להסגירני שיכביש אותי לעבודתו ולהוליאי חוץ לר"ך: זקנתך. לר"ך לומר עשו אבותיך, או לר"ך לומר עשה זקנך, והוא דוד שציקש שימנוהו לו שבע בן בכרי, וכן עשו מפני שהדיון כך למסור מי שימנוהו בשם. גם יהויקים מרד נבוכדנצר, ועיין מה שכתבתי בבראשית רבה פרשה לז (סימן טו): שלשלוהו. פירוש מעל גב החומה כמו שנאמר בירמיה (כב, יט) סחוב והשלך להלאה משערי ירושלים (ר"ל): ויתנוהו בסוגר בחחיים. דכיהויקים מיירי כמו שנאמר המפרשים, ולא כפירוש ר' יחא אברבנאל: בחיים כתיב. אין תימה מה שאין כן בספרים שלנו, שכמה פעמים התלמוד חולק על המסורת שלנו כמו שכתבו התוספות בפרק צמה בהמה (נה, ז ד"ה מעבירים) גבי מעבירים כתיב. והר"ל כתב וזה לשונו בחחיים כתיב, כן לר"ך לומר שני יוד"ן, לכן דרש בחיים. ועיין מנחת שי טס עד כאן לשונו: למען לא ישמע קולו עוד. דמשמע דתיקף כשנתן בסוגר לא היה קולו עוד נשמע. ורבי שמעון לא חייש למאי דכתיב בחיים. ור' אליעזר מתוך למען לא ישמע קולו דהיינו פחדו ומוראו שהיה מתחלה בארץ כמו שנאמר (יחזקאל יט, ז) ויפגס ארץ ומלוואה מקול שאלתו: ומת בידם. מלרתו. וקשה להכי דכתיב ליה דמת שלשלוהו, סוגר וחחיים ומלודות למה. ועוד בדברי הימים (ב' לג, יא) כתיב ויאסרוהו בנתשחים להוליכו צבלה. ויש לומר דבעודו חי אסרוהו סנהדרין על פיו של נבוכדנצר, ופירוש ויאסרוהו, צלווי, ואז היתה כוונתו להוליכו צבלה ולא עלתה לו שמת קודם שצב לידו. ולרבי שמעון מת צידס של סנהדרין, ומכל מקום שלשלוהו אותו זהויות אסור בהם להראות לנבוכדנצר ששאו צלווי שצחיו אסרוהו. ולרבי יהושע בן לוי בשעת מסירתו היה חי ומיד היה מת: מה עשה לו נבוכדנצר. אליביה דרבי אליעזר דאמר חי שלשלוהו קאמר, ואין זה לשון שאלה דאפשר שהרגו מיד, אלא קמפרש דלרבי יהודה ורבי נחמיה לא הרגו מיד אלא תחלה החזירו צבל ערי ישראל, והכי גמירי לה. או דכתיב ליה שפירוש סחוב והשלך היינו זהויות חי שהיו מחזירים אותו ממקום למקום:

אָנוּ שְׁפִירְשָׁנוּ מִבֵּית חַיִּינוּ וּמִבֵּית קִדְשָׁנוּ וְנִתְפָּאֲרַתְנוּ בְּמָה יָמִים וְכִמָּה שָׁנִים בְּמָה קִיצִים וְכִמָּה עֵיבוּרִים, עַל אַחַת בְּמָה וּבְמָה:

ו דָּבָר אַחֵר, [טו, כה] "וְאִשָּׁה בִּי יוֹזֵב זֹבַדְמָה", מִי קִיִּים מִצְוֹת זִיבָה, יִכְנִיֶהוּ בֶן יְהוֹקִים, אָמְרוּ: "בֵּינוֹן שְׁעֵלָה נְבוּכַדְנֶצַּר לְהַחְרִיב אֶת יְרוּשָׁלַיִם עֲלֶיהָ וַיֵּשֶׁב לוֹ בְּדַפְנֵי שֶׁל אֲנִטוּבִיָּא, יִרְדָּה סְנֵהֲדָרִי גְדוּלָה לְקִרְאָתוֹ, אָמְרוּ לוֹ: הֲגִיעַ זְמַנּוֹ שֶׁל בֵּית זֶה לִיחָרֵב, אָמַר לָהֶם: לֹא, אֲלֵא יְהוֹקִים מֵרַד בִּי, תְּנוּהוּ לִי וְאֵלָךְ, בָּאוּ אֲצִלּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ *לִיהוֹקִים: נְבוּכַדְנֶצַּר בְּעֵי לָךְ, אָמַר לָהֶן: כֶּף עוֹשִׂין, דּוּחִין נְפֶשׁ מִפְּנֵי נְפֶשׁ, דּוּחִין נְפֶשִׁי וּמְקִיִּים נְפֶשִׁיכּוֹן, כְּתִיב (דְּבָרִים כג, טו) "לֹא תִסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו", אָמְרוּ לוֹ: לֹא כֶף עֲשֵׂתָה זְקַנְתָּךְ לְשִׁבַע בֶּן בְּכָרִי, בֵּינוֹן שְׁלֵא שָׁמַע לָהֶם עֲמָדוֹ וְנִשְׁלָוּהוּ וְשִׁלְשָׁלוּהוּ לוֹ, וַיִּבְצַר שִׁלְשָׁלוּהוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי שְׁמַעוֹן, רַבִּי *אֱלִיעֶזֶר בַּר רַבִּי נִתָּן אֹמְרִי: חֵי שִׁלְשָׁלוּ אוֹתוֹ, בְּמֵא דָאָתְ אָמַר (יחזקאל יט, ט) "וַיִּתְּנֶהוּ בְּסוּגָר בְּחַחִים", "בְּחַחִים" כְּתִיב, רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמְרִי: מֵת שִׁלְשָׁלוּ אוֹתוֹ לוֹ, בְּמֵא דָאָתְ אָמַר (שם) "לְמַעַן לֹא יִשְׁמַע קוֹלוֹ עוֹד", אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי: אֲנִי מְקַיִּים דְּבָרֵי שְׁנִיָּהֶם, חֵי שִׁלְשָׁלוּ אוֹתוֹ, אֲלֵא שְׁהִיָּה מְפוּנָק וּמֵת בְּיָדֶם, מָה עָשָׂה לוֹ נְבוּכַדְנֶצַּר,

(ו) אמרו כיון שעלה. בראשית רבה (לז, ט): ברפני של אנטוביא. כתב הערוך דפני היא רבלה, ובמוסף הערוך כתב שהוא שם מגרש של עיר אנטובי, וגם מקומות אחרים נקראים כן על שם אילנות דפני הנטועות שם: באו אצלם. הסנהדרין באו אל יהויקים: זקנתך לשבע בן בכרי. אולי לר"ך לומר זקנך, היינו דוד, כי מה שעשה יואב נקרא על שם דוד, גם יתכן שמה שאמר זקנתך, היינו האשה חכמה שקראה את יואב מן העיר, שעשתה כן למען דוד: ויתנוהו בסוגר בחחיים. בריש הענין כחוב (יט, א) שא קינה אל נשיאי ישראל, עד ויביאוהו בחחיים אל ארץ מלרים, זהו יהואחז כמפורש במלכים (ב, כג, לד), ואחר כך כחוב (יחזקאל יט, ה) ותקח אחד מגוריה וגו' עד ויתנוהו בסוגר בחחיים ויביאוהו אל מלך צבל, וכמו שכתוב בסוף דברי הימים (ב, לו, ו) עליו עלה נבוכדנצר מלך צבל ויאסרוהו בנחושחים להוליכו צבלה, ובהכרח לפרש שלמענו עלה נבוכדנצר לדפני של אנטובי והביאו את יהויקים אליו, ואסרו בנחושחים להוליכו לצבל, אך לא הוליכו, שמת צידס, וזהו למען לא ישמע קולו עוד אל הכי ישראל, שהחזירו אותו מת אל ארץ ישראל, וכמו שכתוב (מלכים ב, כה, ו) על דקיה, שהוליכו (אוחס) (ואותו) אל מלך צבל רבלתה, וכן אחר כך (שם) פסוק (כ) על שרי לדקיהו גם כן אל מלך צבל רבלתה, היה אלל יהויקים: בחיים כתיב. הגה אין כאן קרי וכתיב, אלא שדורש בחחיים, שאין פירוש התיבה ידוע, שמה שנאמר (ישעיה לו, כט) אלל סנחריב, ושמתיו חחי בצאפך ומתגי בשפתיך, הוא דרך מפל, על כן דורש אל תקרי בחחיים אלא בחיים, וכן אלל יהואחז כחוב בפרשה הג"ל בחחיים, והיה בחיים כמו שכתוב (מלכים ב, כג, לד) ויביאוהו אל ארץ מלרים וימת סס:

מסורת המדרש
 יא. ירושלמי שקלים פ"א הלכה ד':
 אָמַר לְמַקְרָא
 לֹא תִסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו אֲשֶׁר יִצַּל אֲלָיְךָ בְּעֵם אֲדֹנָיו: (דְּבָרִים כג:טו)
 וַיִּתְּנֶהוּ בְּסוּגָר בְּחַחִים וַיִּבְאוּהוּ אֶל מֶלֶךְ צָבֶל וַיִּאָסְרוּ בְּנַחוּשִׁיִּים לֹא יִשְׁמַע קוֹלוֹ עוֹד אֶל הַרְי יִשְׂרָאֵל: (יחזקאל יט:ט)
 באור מהרז"ו
 [10] להחריב את ירושלים. לר"ך עיין שרי לא החריב בפעם ההוא את ירושלים, ולא בקש מסנהדרין רק את יהויקים, והנה לעיל פטר ראשון דפני ובראשית רבה לז, טז) גרסינן שאלה לכתוב את יהויקים וכן הוא הכתיב: מתנות כהונה ד"ה דפנני. פירוש הערוך. ז"ל הערוך ערך דפני, רבלה מרגוס דפני, וירדו הגבול משפס הרצלה (במדבר לז, יא) ותרגוס ירושלים (יא) ויחוס החומה לאפמיים לדפני: זקנתך. לר"ך עיין הלא כתיב דא אפר היתה הסרסור לכרות ראש שבע בן בכרי, כמבואר (בבראשית רבה לז, טז) ומלא ליה שהיא היתה זקניה של יהויקים, ושם גרסינן לא כך עשה זקנך, אחי שפיר דקאי על דוד, וכן הגירסא בצדק:

ירי משה
 [10] מי קיים מצות זיבה ויבניהו. כדמסיים שאמר שהיה בבית האסורים נתנו לו אשה ורחלה דס כשאנה ופירש ממנה. וקל להבין:

שינוי נוסחאות
 (ו) לא כך עשתה זקנתך. הביא א"א גירסת דר"ק: "לא כך עשו אבותיך", וניל שהגהה נכונה היא דהא אמרינן דהאשה שהיגה שבע היא סרח בת אשר, ומנין שהייתה זקנת יהויקים, וברד"ל הגיה "זקנך" ר"ל דוד, וגם זה אחי שפיר: רבי אליעזר. בר רבי נתן אומר. בא"א מחק "בר נתן", וכן בכי"י ליתיה, וכן מסתבר דהא שמו כתוב לעיל "רבי אליעזר" סתם:

מתנות בהונה
 בדפני. פירוש הערוך (ערך דפני) רבלה-הרצלה (במדבר לז, יא) תרגס וינתן דפני: הכי גרסינן ביצד שלשלוהו בו. רבי יהודה ורבי נחמיה לא סבירא להו שמת תחת ידיהם:
 אשר הנחלים
 [10] מי קיים בו יבניה. כמו שמספר בסוף, כשושנה אדומה ופירש, וכלומר אף שהיה ימים רבים עצור בלא אשה, עם כל זה תיקף פירוש:

חירושי הרש"ש
 [10] שלשלוהו רבי אליעזר ורבי שמעון אליעזר ב"ר נתן אמרי חי וכו'. נראה לר"ך לומר רבי אלעזר ב"ר נתן ורבי שמעון ורבה לומר שלפני צוה, רבי אליעזר בר נתן אומר חי כו' ועיין גירסה הלקוט סוף מלכים:

אמרי יושר
 [10] לא כן עשתה זקנתך. כי דין הוא (שמימיהו) כיון שיחד ליהויקים:

[10] יבניה. בן יהויקים וכדמפרש לקמן: להחריב את ירושלים. כלומר לכבוש את יהויקים, ואלו לא נתנוהו היה מחריב ירושלים, ובפרשת יוגש פרשה ל"ד (ס' ט) גרס לכבוש את יהויקים כו':

חידושי הר"ל
בפרדימוס. פירוש דין קשה יותר מלוא, ולשון יוני הוא ומעריך
ערך פרדימוס. או הוא שם כלי זיין שהגרו בו נבוכדנלצר בידו ויפה
תוארו. ובילקוט ירמיהו (מלכים ב' כד רמז רמט) גרם החזירו בכל
ערי ישראל בפרדימוס, ומלאחי פירושו חמור של עץ ומתנת כהונה.
ומוסף ערוך (וערך פרודומוס) פירש
חזר שלפני הבית: והבניו לתובו
לבזותו. ופירוש קבורת חמור
שהחמור יהיה לו לקבורה: הוא
שהנביא בו. כלומר כל הרעה
הזאת היתה ראויה לו כי הוא מי
שנאמר בו יותר דברי יהויקים
וכל אשר עשה דהיינו התועבות
דמפרש ואזל: ויתר דברי יהויקים
ותועבותיו והנמצא עליו. כן
נריך לומר והוא המקרא שבדברי
הימים (ב' לו, ח), והכי גרסינן גם
כן בילקוט: שלשה אמוראים.
מחולקים בפירוש והגמלא עליו,
חד אמר שהיה לבוש כלאים, וזהו
הגמלא עליו משום דלבוש עליו
והדך רמז יש לומר מה שנאמר
ריש לפניה (א, ח) ופקדתי וגו' ועל
בני המלך ועל כל הלוזשים מלבוש
וגו', דהיינו לבוש כלאים, וחד אמר
שהגמלא עליו היינו שמך לו פרלה,
וחד אמר דהיינו שגמלא כתובת
קעקע על צפרו, וזהו עבירה
שעל צפרו, וזהו לא גילה רבי
יוחנן סברתו, שבוודאי דעתו כמו
שנאמר בפרק חלק (סנהדרין קג, ב)
שחקק דמות עבודה זרה על אמתו
רבי יוחנן אמר על ידי שבא בו
רלה לומר רבי יוחנן ורבי יהושע
בן לוי מפרשים מאי תועבותיו,
וקאמרו עריות ושפיכות דמים
דליקרו תועבות. ומה שהזכיר תחלה
פירוש והגמלא עליו והדר פירש
תועבותיו שלא כסדר הכתוב, מפני
שרלה רבי יוחנן להזכיר תחלה דברי
האמוראין שקדמוהו בפירוש הטאת
יהויקים: אמר רבי יוחנן כללו.
כן נריך לומר וכן הוא בילקוט,
ומלתא אחריתי הוא דקאמר שיעקר
תועבותיו שבעבור זה נענש כשם
שזכר לעיל הוא מפני שנכנס בפתח
שיאז זה דהיינו שצא על אמו, כי אין
בזה שום הגאון יצרו ולא עשה אלא להכעיס
כמו לבישה כלאים וכתובת קעקע: שהושיב בירניות בו. גירסת הערוך בזהו צ"ת (וערך ברוך) על ידי שהושיב יהויקים נשים בירניות
בירושלים, מהו בירניות ברין לרין שהיה הורג בעליהן כו'. וכתב המוסף הערוך בירן פירוש כמו שדה צור שאינו נזרע, לרין פירוש
לרורות ומשוגגות עד כאן לשונו. וכן פירש המתנות כהונה. והמעריך מפרש בירניות גבורים ורואים שהורגין אף בעליהן, ולפי זה אין
לריכין להגיה במדרש, וזהו שמפרש המדרש מהו ברניות בירן פירוש אגשים רקים כמו שדה צור, לירין שמלירים אגשים כבעסן, וגירסת
הילקוט מלכים (סס) לירין יותר נכונה, שפירושו שלדן אגשים והורגים אותם: לטמיון. לאולר המלך: וידע אלמנותיו. גבי ויתנהו בסוגר
כתיב וביהויקים מיירי, ופירוש יודע לאן שצירה ואלמנותיו פירוש אלמנות ממש, ורלה לומר שהיה מלערן כזכר והוא מגזרת (שופטים ת,
טז) ויודע בהם את אגשי סכות, או שהוא מגזרת (בראשית ד, א) והאדם ידע והוא מה שהיה מענה אותם. והר"ל כתב זה לשון הדא
הוא דכתיב וידע אלמנותיו, לעיל מיניה כתיב אדם אכל וצתריה כתיב ועריהם החריב ופגשם ארץ וגו', ודרש אדם אכל שהרג בעליהם,
וידע אלמנותיו שהיה מענה נשים, ופגשם ארץ שהיה מענה ממונן לטמיון עד כאן לשונו:

**רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה
אומר: נטלו והחזירו בכל ערי יהודה
וישב עליו בפרדימוס והרגו, וקרע
את החמור והבניסוהו לתוכו, הדא
הוא דכתיב (ירמיה ב, יט) "קבורת חמור
יקבר", רבי נחמיה אומר: נטלו והחזירו
בכל ערי ישראל והרגו, והיה מחתך
ממנו בזיתים ומשליך לכלבים, הדא
הוא דכתיב "קבורת חמור יקבר", היכן
היא קבורת חמור, לא במעי הכלב, הוא
שהנביא מקנתר עליו ואומר (מלכים ב
כד, ה) "ויתר דברי יהויקים וכל אשר
עשה", רבי יוחנן אמר: ג' אמוראין,
חד אמר שהיה לבוש כלאים, וחד
אמר ישמשך לו ערלה, וחד אמר
שנמצאת כתובת קעקע חקוקה על
בשרו, רבי יוחנן אמר: על ידי שבא על
אמו ועל בלתו ועל אשת אביו, דאמר
רבי יוחנן: כללו של דבר, בפתח
שיצא בו נכנס, רבי יהושע בן לוי:
אמר על שהושיב בירניות בירושלים,
הורג את בעליהם ומענה את נשיהם,
ומבניס ממונם לטמיון, הדא הוא
דכתיב (יחזקאל יט, ז) "וידע אלמנותיו",
בין שהרגו נבוכדנצר המלך את
יבנהו בנו תחתיו וירד לו לבבל,**

והחזירו בכל ערי יהודה. נרמז כמה שנאמר ויחזקאל יט,
(ט) לא ישמע קולו אל הרי ישראל, ואם לא הביאוהו שם אף
ישמע קולו, אלא שהביאו אותו שם מה, על כן לא נשמע שם
קולו: בפרדימוס. פירש במוסף הערוך חזר לפני הבית, היינו
מה שנאמר (סס) ויביאוהו במלודות
חזר מווקף מחילות: קבורת חמור
יקבר. ורשיה דקרא כה אמר ה'
אל יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה,
ותחלה כתיב וירמיה כב, יט) קבורת
חמור יקבר וקבורה בחרן, ואחר כך
אמר סחוב והשלך להלאה משערי
ירושלים, והכריע שקצרוהו בחמור,
והשליכו החמור מחוץ לשערי
ירושלים. ועיין בסדר עולם (פרק
כה) כל ענין זה. ורבי נחמיה סובר
שמה שנאמר קבורת חמור יקבר,
שהיו כמה מיני קבורות, כי חתכו
ממנו חתיכות, והאכילו לכלבים, והיה
לו הרבה קבורות, ובדברי רבי יהודה
זכר והחזירו צערי יהודה, כי מלך
יהודה היה, ומן הסתם החזירו אותו
ליהודה, וכמו שכתוב סחוב והשלך
הלאה לשערי ירושלים, ובדברי רבי
נחמיה זכר צערי ישראל, כי אז
כבר גלו מעשר השבטים, וגשארבו
מעט מאזיה שבטים יהודה, ערים,
ומלכו עליהם מלכי יהודה, כזכר
אלל חזקיהו בדברי הימים ב',
והז"ל (מגלה ז, ד) דרש שירמיה
החזיר מעשרת השבטים, ויאשיהו
מלך עליהם, וכן בניו: שהושיב
בירניות. כמו שכתב בערוך
ערך ברוך ג', שהושיב יהויקים נשים
בירניות וכו', כל המאמר כמו כאן,
וכתב מוסף ערוך בירן פירושו כמו
שדה צור שאינו נזרע, ועיין פירושו
לרורות ועגונות, ודרש מה שכתוב
ביחזקאל (סס יט) וילמד לטרף טרף
אדם אכל וידע אלמנותיו ועריהם
החריב וגו': המליך את יבנה.
כמו שכתוב סוף מלכים (ב, כה, כז)

ומה שאמר וישב דפניו אל אנטוכיה אלל יכניה, נלמד ממה שנאמר אלל יכניה (מלכים ב, כד),
בעת ההיא עלו עבדי נבוכדנלצר מלך צבלי ירושלים ותצוא העיר במלור, שהוא בעלמו היה ירא
לצוא לירושלים, פן יעשה לו השם יתברך כאשר עשה לסנחריב, כמו שאמרו פסיקתא (פרשה כו
סימן ו) לכך כל פעם שצא היה יושב צרבלה, והיה שולח עבדיו, וגלות יכניה ושריו מפורש שם,
ומה שכתוב ויצאו וגו' על העיר, היינו לרצלה כך הוא דעת חז"ל, ומשם היה מלוא על עבדיו אף
יצורו על ירושלים, ושאר פרטי המעשה נריך עיין מנין לו. ועיין ירושלמי שקלים (פרק ו הלכה ד):

מתנות כהונה
על אמתו: דאמר רבי יוחנן גרסינן: בפתח שיצא בו. שצא על
אמו: בירן ציירן שהיה הורג וכו': ביירן. פירוש צור פניות
ורקות: ציירן. מקושרות ומשוגגות מלשון הלתן טענה (רות א, ג).
ובילקוט מלכים (סס) גרס לירין, לשון לרדו ושמו: לטמיון. לאולר המלך:

מסורת המדרש
יב. תמוזא סוף סדר
לך. אגדת בראשית פ'
מ"ח:
אם למקרא
קבורת חמור יקבר
קחוב והשלך להלאה
לשערי ירושלים:
(ירמיה בביט)
ויתר דברי יהויקים וכל
אשר עשה הלא הם
כתובים על ספר דברי
הימים ללפני יהודה:
(מלכים ב ביה)
וידע אלמנותיו ועריהם
החריב ויתם ארץ
וגשארבו כקול שאמרו:
(יחזקאל יט):

באור מהרז"פ
בפרדימוס. המעריך
פירש דין קשה יותר
מלוא, ולשון יוני הוא,
ור' בנימין מוספיא
פירש כשלאן יוני
חזר שלפני הבית:
שהנביא מקנתר
עליו. כלומר ראו
הוא לאחור עונש:
ואומר ויתר וגו'.
המלין מראה מקום
הפסוקים מלין
(מלכים ב' כד, ה)
ויתר דברי יהויקים
וכל אשר עשה הלא
הם כתובים על ספר
דברי הימים למלכי
יהודה, אבל בלמח לא
זה הוא מקומו, אולם
מקומו (דברי הימים
ב' לו, ח) ויתר דברי
יהויקים ותועבותיו
אשר עשה והגמלא
עליו הם כתובים
על ספר מלכי ישראל
ויהודה וימלך ויבין
בנו תחתיו, זה מראה
מקומו האמיתי:

שינוי נוסחאות
הוא שהנביא מקנתר
עליו ואומר "ויתר
דברי יהויקים וכל
אשר עשה". רש"ש
גרס כאן פסוק אחר
מ"ה ב' לו, ח:
"ויתר דברי יהויקים
ותועבותיו אשר עשה",
וכן הוא בכ"י, וכן
מסתבר, דאם לא
כן אין כאן שום
קתור: דאמר רבי
יוחנן: כללו של דבר.
ע"ז הגיה "אמר"
במקום "דאמר".
וכ"ה באמת בכ"י:

אשר הנחלים
לבוש כלאים. מקובל היו בידם שעל אלו העבירות עבר: שבא על אמו. שכל כך גברה עליו התאוה, אף לרבר שאין הטבע מתאוה לזה:

חידושי הרד"ל בעצם הזה של מוח בור. לעיל וי (ה) ונפיים לגדלת בור. בראשית רבה ו, א: א:

חידושי הרש"ש בעצם הזה של מוח. פיין מה שכחתי לעיל וי, ה: א:

באור מהר"פ ונפלים מתים. פירוש מפני שלא היה מתפיים ביכניה לבדו אלא צאה העיר במטור והגלה כו' ירושלים וכל השרים וכלי חמדת ה' מה היה שם אשתו. פירוש מפני שהייתה לעשות לך מזכירין שמה לטובה:

אמרו יושר עלה לראש הגג. של בית המקדש, ורשו זה מהכתוב מה לך איפוא כי עלית כולך לגגות:

גור. כלב קטן. ומשל הוא צפי הצריות אפילו כלב קטן שהוא טוב לא תגדלנו צביתך אם הוא צל מכלב רע, מכל שכן כלב שהוא רע וצא מכלב רע שלא תגדלנו (מתנות כהונה). ויכניה רע היה כדכתיב ביה (מלכים ב' כד, טו) ויעש הרע צעיני ה' ככל אשר עשו אביו ואמו, רע לשמים ולצריות הוה כדלעיל: הואיל ולא זכינו. אמר זה דרך עגמת נפש אולי ירחמו מן השמים, או כמטיח דברים הטוב לו להחריב ביתו מלהאמינו בידם: עוד לא ירדו. שנעשו נם שנשאלו שם באויר ושם היו גנוזים, ולמאן דאמר יד נטלם פירושו שניטלו למעלה (כבוד חכמים), וזה היה לרמוז להם כי אין לה' חפץ בצבדוהם: ונפלים מתים. שלא היה מתפיים ביכניה לבדו אלא צאה העיר במטור והגלה כל ירושלים וכל השרים וכלי חמדת ה': וגלתה סנהדרין גדולה. היינו החרש והמסגר שהולך בגלות זה כדאמר לעיל פרשה י"א (סימן ז) אלו תלמידי חכמים: העצב נבזה בו עד שאלתיאל ששאל הקדוש ברוך הוא בו את נדרו. הגה עיקר דרש זה אי' לעיל פרשה י' סימן ה' ולא שייך זה כאן, אלא מה שזכר שם חסיר שהיה צבית האסורים שמזה רחיה שחבשו נבוכדנצר ליכניה צבית האסורים ושם הוליד בן למלוכה כדלקמן, וגם איתא דרשה שם חסיר שאמר הקדוש ברוך הוא עלמו בצבועה וכדכתיב העלצ נבזה נפון, וגם כתיב צתריה כתבו את האיש הזה ערירי, לכן הביא זה לכאן בקיבור וסמך על המעיין שם: בעצם הזה בור. מפרש עלצ כמו עלס, ומפרש נפון על מה שמנפלין העלס להוליא המוח ממנו, ורלה לומר שהקדוש ברוך הוא גזר עליו שלא יהיה לו תקנה עוד כעלס הזה של מוח שצבועה שאתה מנפלו אין יפה למאומה: לגדלת. יש מפרשים אומנת, ויש מפרשים גודלת שער, כמו גדלת דפרק האיש מקדש (קידושין מט, א): שם אשתו. מפני שהייתה לעשות מזכיר שמה לטובה:

וַיֵּצְאוּ כָּל בְּנֵי בָבֶל לְקָלְסוֹ, *אָמְרוּ לוֹ: מַה עֲשִׂיתָ, אָמַר לָהֶם: יְהוֹיָקִים מָרַד בִּי וְהִרְגָתִי וְהַמְלַכְתִּי יִכְנִיָּה בְּנֹו תַחְתָּיו, *אָמְרוּ לוֹ: מִתְּלֵא אָמַר: גּוֹר טוֹב מִכָּלֵב בִּישׁ לֹא תִרְבִּי, גּוֹר בִּישׁ מִכָּלֵב בִּישׁ עַל אַחַת בְּמָה וּבְמָה, מִיָּד שָׁמַע לָהֶם וְעָלָה וַיֵּשֶׁב בְּדַפְנֵי שֶׁל אֲנַטוּכִיא, יָרְדָה סְנֵהֲדָרִי גְדוּלָה לְקָרְאָתוֹ, וְאָמְרוּ לוֹ: הִגִּיעַ זְמַנּוֹ שֶׁל בַּיִת זֶה לִיחָרֵב, אָמַר לָהֶם: לֹא, אֲלֵא אוֹתוֹ שֶׁהַמְּלַכְתִּי תִנּוּהוּ לִי וְאֲנִי הוֹלֵךְ לִי, אֲזַלִּין אָמְרִין לִיכְנִיָּה: נְבוּכַדְנֶצַּר בְּעֵי לָהּ, *מָה עָשָׂה עָמַד וְכַנֵּס כָּל מִפְתָּחוֹת בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ וְעָלָה *לְרֹאשׁ הַגֶּג, וְאָמַר: רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וְלֹא זָכִינוּ לְהִיּוֹת גּוֹבְרִין לְפָנֶיךָ, עַד עַכְשָׁיו הָיִינוּ בְּעַלְי בְּתִים נְאֻמָּנִים לְפָנֶיךָ, מִכָּאן וְאֵילֶךְ הָרִי מִפְתָּחוֹתֶיךָ לְפָנֶיךָ, תִּרְיִן אָמוּרָאִין, חַד אָמַר: בְּמִין יָד שֶׁל אִשׁ יָרְדָה וְנִטְלָתָן מִמֶּנּוּ, וְחַד אָמַר: מִשְׁעָה שֶׁזָּרְקָן עוֹד לֹא יָרְדוּ, מָה הָיָו בַּחֹרִיחֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין, הָיָו עוֹלִין לְרֹאשׁ גְּגוֹתֵיהֶן וְנוֹפְלִים מֵתִים, הָדָא הוּא דְכָתִיב (ישעיה כב, א) "מִשָּׂא גִיא חֲזִיוֹן מָה לָּךְ אִפּוֹא בִּי עֲלִית כְּלָךְ לַגְּגוֹת", מָה עָשָׂה נְבוּכַדְנֶצַּר, נִטְלוּ וְחָבְשׁוּ בְּבֵית הָאֲסוּרִים, וְכָל מִי שֶׁהָיָה נִחְבָּשׁ בְּיָמָיו לֹא הָיָה יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם, עַל שׁוֹם (שם יד, יז) "אֲסִירָיו לֹא פָתַח בְּיָתָהּ", גְּלָה יְהוֹיָכִין וְגָלְתָה סְנֵהֲדָרִי גְדוּלָה עִמּוֹ, הָדָא הוּא דְכָתִיב (ירמיה כב, כח) "הָעֶצֶב נְבֹזָה נְפוּץ", רַבִּי אָבָא בַר פְּהֵנָא אָמַר:

בְּעֶצֶם הַזֶּה שֶׁל מוֹחַ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה מְנַפְצוֹ אֵינוֹ יָפָה לְמֵאוּמָה בּוֹ, עַד שֶׁאַלְתִּיאֵל, שָׁאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה, וְהִתִּירוּ לוֹ אֶת נִדְרוֹ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יִשְׁבָּה סְנֵהֲדָרִי גְדוּלָה עַל דַּעְתָּהּ, וְאָמְרוּ: בְּיָמֵינוּ מַלְכוּת בַּיִת דְּוֹד פּוֹסְקָת, אוֹתוֹ שֶׁפְּתוּב בּוֹ (תהלים פט, ז) "וְכִסְאוֹ כְּשֶׁמֶשׁ נִגְדִי", מָה נַעֲשָׂה, נִלְךְ וְנִפְיִיס לַגְּדֻלָּת, וְגִדְלָת לְמַלְכָּה, וְמַלְכָּה לְמַלְכָּה, הִלְכוּ וּפְיִיסוּ לַגְּדֻלָּת וְגִדְלָת לְמַלְכָּה וּמַלְכָּה לְמַלְכָּה, מָה הָיָה שֶׁם אֲשֶׁתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, רַב הוֹנָא אָמַר: *שְׁמִירָם שְׁמָה, רַבִּי אֲבִין אָמַר: שְׁמִירָמוֹת שְׁמָה, וְרַבֵּן אָמְרִין: שְׁמִירָעַם שְׁמָה, עַל יְדֵי שֶׁנּוֹלְדָה בְּרָעַם,

מתנות כהונה

משא גיא חזיון וגוי. וכתיב (ישעיה כב, ג) כל קליניך נדדו יחד, היינו מה שנאמר שגלו עם יכניה כל השרים והחרש והמסגר וכל העשירים, לא נשאר זולת דלת עם הארץ, ואז עלו כלם לגגות, ושם כתיב (שם ח) ותבט ציוס ההוא אל נשק בית היער, היינו על אולרות בית המקדש. ודרשו שלכך עלו לגגות, למסור מפתחות האולרות שלא יפלו בידי השונאים. ועיין תענית וכו', (א) באופן אחר, ופתיחה כ"ד דליכיה באופן אחר, ומה שאמר שהיו עולים לראשי גגותיהם ונפלים ומתים, דורש ממה שנאמר (שם ז) חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה, ולא פירש איך מתו, הכי בהכרח למוד מענינו והוא מפורש. שכבר פירש שעלו כולם לגגות, ולא כתב שירדו כי זה היה מיתחם שנפלו ומתו: וגלתה סנהדרין גדולה. הם בכלל מה שנאמר שריו ועבדיו והחרש והמסגר, וכמו שכתוב אלל מרדכי ואסתר (אסתר ב, ו), אשר הגלה עם הגלה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה, ומרדכי הוא מרדכי בלשן מראשי סנהדרין (מגילה עז, ז): העצב נפוץ נבזה. וסיפיה דקרא האיש הזה כניוהו, ומה שאמר לעיל וי (ג) כל הענין וכאן בקלרה: באותה שעה. כשעשה תשובה: באותה שעה ישבה. כשעשה תשובה והתיר הקצ"ה שבעתו, התישב הסנהדרין בדעתם שעתה בגלות צבל שהיה בימיהם, לא נשאר זרע למלכי בית דוד, כי לדקיהו היה יושב צבית האסורים וצניו כבר נשחטו לעיניו, ויכניה כשגלה לא היה לו עדיין צנים, שהרי היה בן שמונה שנה כשמלך, ושלשה חדשים מלך, לפי מה שנאמר בדברי הימים ב, בסופו, ואף לפי מה שמוצא במלכים ב' כד, שהיה בן שמונה עשרה שנה, עם כל זה כשחשב הכתוב מי אשר גלו עמו, ובפרט לא חשב לו צנים, שלא היו לו, ואיך יתקיימו כל הנבואות של משיח לדקנו שיהיה מזרע דוד, ובדברי הימים (א, ג) מפורש אשר שלשלת היוחסין של דוד ילאה מיכניה, והיינו על פי מעשה סנהדרין אלו: שמירה שמירמית שמירעם. שעל שעתה מלוא גדולה מאד לקיים דבר ה' של כל הנביאים, שכלם התנבאו על משיח לדקנו מזרע דוד, על כן חקרו חז"ל על שמה, ושיהיה שמה הטוב לזכר עולם, אך איך דורשים כן ואיזה סמך יש להם על הפסוק, ואיך דורשים שם שמירעם אם אינו בפסוק, כל זה נעלם ממני:

מסורת המדרש יג. סדר עולם רבה פ"ה: יד. חבות דרבי נתן פ"ד. תרגום שני פסוק בימים ההם:

אם למקרא כששא גיא חזיון מה לך אפוא כי עלית לך לנפלות: (ישעיה כב, א) שם חבל כמדבר וערו הרם אסיריו לא פתח ביה: (שם יד, ז) העצב נבזה ונפלה האיש הזה כניוהו אם פלי אין חפץ בו כדורע הוסלו הוא ודרעו והשקבו על הארץ אשר לא ידעו: (ירמיה כב, כח) ירעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי: (תהלים פט, ז)

ידי משה באותה שעה ישבה סנהדרין גדולה על דעתה. כתב אדוני אבי ז"ל שלא ידע פירוש. ואני בן המחבר אומר דהכי פירוש (ישעיה בשלוחה, פירוש שעדיין ישבה במקומה שלא גלו סנהדרין עדיין ממקומן, לפי שמלטי כמה פעמים בגמרא (סנהדרין מא, א) עבודה זרה מא, ח) גלתה סנהדרין וישבה בחנות, וזה היה ארבעים שנה קודם שנחרב הבית, ואמר זה שהיתה דעתם מיושבת עדיין לפי שלא גלו, לפי שמלטי (מגילה יב, ז) שאמרו סנהדרין לאתשורוש מיום שגליתו נטלה עלה מאתנו ואין דעתנו ללולה, ולהכי אמר כאן שיסבה על דעתיה בשלוחה ויהיה דעתם ללולה. וקל להבין:

שינוי נוסחאות שמירם שמה. ברוב הספרים כתוב בקיצור "שמיר", ויש ספרים שפתחו את הקיצור "שמירה", אבל אינו נכון, דבדפוס ראשון וכן בכל הכי"א איתא "שמירם":

יפה למאומה. כן לא נשאלו כחן כלום הידור תורה: הכי גרסינן למאומה בו' עד שאלתיאל. ורלה לומר המדרש עד גמירא, כמו שכתוב לעיל וי (ה) ובמדרש חזית (שיר השירים ח, ג): ישבה סנהדרין בו'. היו מתיישבין ונתנו על לבם: לגדלת. אומנת ומגדלת המלכה:

אשר הנחלים

ירדה ונטלתן. אף שהבית חרב עם כל זה בקדושתו קיים, וזהו הרמז שהמפתחות למעלה, שסגור הוא באמת בקדושתו הקיימת, ואין לזר שליטה עליו:

חידושי הר"ל
 נזכרתם אותו הדם
 שבסיני. עיין מהות
 כהנה, וכן הוא לעיל
 ו, ה: בשביל כן
 שלחתי אסיריך
 מבור. זה יהיין
 שהלואה מביט כלאו
 מן הבור, והוא אין
 מים בו דרשין ליה
 לעיל עיין סס: על
 אותה שעה בר
 ומוס אין בר. החת
 אשר תחלה נאמר
 עליו ככלי אין חפץ בו,
 חזר ואמר עליו שאתר
 כך מלא חן בעיני ה',
 כלך יפה ומוס אין בר.
 ואו יש לומר מפני
 שלעיל פרשה י"ח אמר
 ממקרא זה דכלך
 יפה כו', שלא היה
 צדק זבים ומלורעים,
 וכשהטאו נמלאו צדק
 זבין כו', לכך כלן
 שאמרו שיכניה קיים
 מלות זיבה, לכן אומר
 שעל אותה שעה
 נאמר כלך יפה כו'.

באור מהר"פ
 וביצד שלשלה
 לו. פירוש כיון
 דאסיריו לא פתח
 ביקה בלתי אפשר
 היה להכניסה דרך
 הפתח: לא קיימתם
 מצות זיבה. כדכתיב
 בייחזקאל (כב, י)
 שמחת הגדה עט בך:
 הדם שבסיני. פירוש
 דאין לפרש דקאי על
 דם נדה חיצנה שקיימו,
 שלא יתכן לקרות
 אותם דם ברית,
 לכן אמר שדמים
 אלו הזכירו דם ברית
 שצדיק שכתפו על
 כלל התורה, ודמים
 אלו ככלל: על כל
 עונותיו. ונעשה לו
 כס ומתעברה אשמו
 מטומה. הכי גרס בעל
 אוח חמת, וכן מובחר
 בילקוט ירמיה רמז
 עב, והגם הוא דגמרי

ויבניה אינה מלך. בתמיה, ודרך המלכים שלא לחסר די
 מחסורם של מלכים החצופים בידם: תפקידך. עונת תשיש:
 וביצד שלשלה. דמכיון דאסיריו לא פתח ביקה לא הכניסוה
 דרך הפתח, אבל מאכל ומשקה האסורים לא קשה ליה דפשיטא

שלאפשר דרך חורין וחלונות: דרך
 קנקלים. פירוש דרך החלונות
 (מעריך המערכות). שהחלונות היו
 רחבים שתכנס האשה בהם, ומכל
 מקום לא היו פחד שהאסורים ילאו
 משם שהיו בגובה הכותל ולא יכלו
 לעלות שם בלי סולמות: המעזיבה.
 פאלא"פ בלע"ז: הלכה וספרה.
 שבעה נקיים אחר שלשה ימי הזיבה.
 ובאחד עשר ימי זיבה הוה קאי, וזהו
 שקאמר לעיל ומי קיים מלות זיבה
 ולא קאמר ומי קיים מלות נדה:
 אותו הדם שנזכר בסיני. שמפרש
 בדם בריתך על דם הברית שעל
 ידס כרת ה' עמם ברית כדכתיב
 (שמות כד, ח) הנה דם הברית אשר
 כרת ה' עמכם. וקאמר שזכרתם
 אותו הדם שזכרת בו ברית על
 כל התורה ותבקשו עכשיו לקיימה:
 בשביל כן. שלחתי אסיריך. דהיינו
 גאולת ישראל דבהכי משתעי קרא,
 ונקט לה הכא לפי שנתקיים הדבר
 ביכניה שזכר דם שצדיק וזכות זה
 זכה ללאות ממאסרו שאויל מרוךך
 הוליוו כשמת נזכר: שמחל לו
 הקדוש ברוך הוא. משום דאיתא

בילקוט (סס) שנעשה לו כס ונתעברה אשמו מטומה, ולכן אלולי שנמחל עונו לא זכה לנס. ולורך הגם הזה נראה שבית האסורים היה
 מקום לר ולא יכלו ליזקק אלא מטומה, וענין הגם דגמרי אין אשה מתעברת מטומה כדאיתא בגמרא (סנהדרין לו, ב) צענין חלקיהו אבי
 ירמיהו: על אותה שעה כו'. תחת אשר תחלה נאמר עליו ככלי אין חפץ בו, חזר ואמר עליו שאתר כך מלא חן בעיני ה' כלך יפה ומוס
 אין בר, [ואו יש לומר מפני שלעיל פרשה י"ח (סימן ד) אמר ממקרא זה דכלך יפה כו' שלא היה בהם זבים ומלורעים וכשהטאו נמלאו צדק
 זבין וכו', לכך כאן שאמרו שיכניה קיים מלות זיבה לכן אומר שעל אותה שעה נאמר כלך יפה כו' (רד"ל): יצאת בת קול. ואמרה להם
 לישראל שזבו צדיקים שזבצים, שימחול להם כמו שמחל ליכניה:

מתנות כהונה
 יבניהו אינו מלך. בתמיה: ונתנו לו אשתו גרסינן: קנקלין. פירוש הערוך חלונות: דם שבסיני. שנאמר סוף פרשת משפטים (שמות
 כד, ו) ויקח משה חלי הדם וגו': חסלת פרשת זאת תהיה:

אשר הנחלים
 אותו הדם שבסיני. שאז היתה כריתת ברית לקיים המצוה כתורה וכהלכתא: שובו. הוא סיום המאמר בתקוה טובה, שאף שחטאו הרבה,
 עם כל זה ישתקוה שישובו וירפאו מעוונם, ויטהרו באחרית:
 דאין אשה מתעברת מטומה, כדאיתא בגמרא (סנהדרין לו, ב) צענין חלקיהו אבי ירמיה, ומסתמא הבית האסורים היה לר מאד עד שלא היו יכולים להזקק כי אם
 מטומה, ועל פי נס נתעברה: בלך יפה. פירוש כיון שהמלך חזר בתשובה, כל שכן שאר העם:

דרך קנקלין. כי מפורש כתוב (ישעיה יד, יז) אסיריו לא פתח
 ביקה, ואם כן לא נכנסה לו דרך פתח, אלא דרך שלשול מן
 המעזיבה כדעת רבנו, או כדרך קנקלים שפירש הערוך, שכן נקרא
 אכן שיש בו חלונות רבים. ועיין בראשית רבה (עח, ח) וגם פירש

חדריס: כשושנה אדומה. סס
 כינוי לנדות, עיין לעיל ריש (פרשה
 יב), וכמו שכתוב שיר השירים רבה
 ריש פסוק שררך (דף ל"ד ב') ופרשה
 ז פסוק ג, אות צו סוגה בשושנים,
 כששנה אדומה: גם את בדם
 בריתך. עיין לעיל (ו, ה) דרשה
 אחרת, וכאן דורש על יכניה, כמו
 שכתוב (זכריה ט, יא) ושלחת אסיריך
 מבור, היינו יכניה, שהיה אסור בזית
 כלא שלשים ושבע שנה, כמו שכתוב
 סוף מלכים ב': הדם שבסיני. שעל
 ידי שמירת מדם נדה נזכרתי לכם
 דם בריתכם. שצדיק כרת עמנו
 ברית בדם, כמפורש בסוף משפטים
 כמו שאמר לעיל (ו, ה) באריות:
 ארפא משובותיכם. ירמיה (ג,
 כז):

הדם שבסיני, בשביל כן "שלחתי אסיריך", אמר רבי שבתאי: לא
 זו משם עד שמחל לו הקדוש ברוך הוא על כל עונותיו, על אותה
 שעה אמר (שיר ד, ז) "בלך יפה רעיתי ומוס אין בך", יצתה בת קול
 ואמרה להם: (ירמיה ג, כב) "שובו בנים שובותיכם":

אם למקרא
 נס־אתָ בָּדָם בְּרִיתְךָ
 שְׁלַחְתִּי אֲסִירֶיךָ
 מְבוֹר אֵין מִים בּוֹ:
 (זכריה ט:יא)
 בָּלַךְ יָפָה רַעֲיָתִי וּמוֹס
 אֵין בְּךָ:
 (שיר השירים ד:ז)
 שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבְתִים
 אֶרְפָּא מְשׁוּבוֹתֵיכֶם
 הִנְנִי אֲתָנִי לְךָ כִּי
 אֲתָה ה' אֱלֹהֶינִי:
 (ירמיה נ:כב)

אם למקרא
 נס־אתָ בָּדָם בְּרִיתְךָ
 שְׁלַחְתִּי אֲסִירֶיךָ
 מְבוֹר אֵין מִים בּוֹ:
 (זכריה ט:יא)
 בָּלַךְ יָפָה רַעֲיָתִי וּמוֹס
 אֵין בְּךָ:
 (שיר השירים ד:ז)
 שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבְתִים
 אֶרְפָּא מְשׁוּבוֹתֵיכֶם
 הִנְנִי אֲתָנִי לְךָ כִּי
 אֲתָה ה' אֱלֹהֶינִי:
 (ירמיה נ:כב)